Kapas Nr. 3 rastas pilkapio Š dalyje, tarp antrojo ir trečiojo akmenų vainikų. Degę kaulai 8 cm storio sluoksniu supilti į 0,6 m diametro ir 0,68 m gylio duobutę. Virš duobutės su kauliukais buvo 5 cm storio degėsių sluoksnis, užėmęs 2,10x1,15 m plotą.

Kapas Nr. 4 rastas apie 1,0 m į PV nuo pilkapio centro. Degę kauliukai buvę supilti į mažą, rausvos ochros spalvos, 0,6-0,8 cm storio sienelėmis, lygiu paviršiumi, blogai degtą urną. Kapas datuotas II a. pr.m.e.

Šis pilkapis su trimis koncentriniais akmenų vainikais priklauso ankstyvųjų pilkapių grupei ir supiltas greičiausiai dar III a.pr.m.e. antrojoje pusėje, o laidota jame dar ir II a. pr.m.e.

Pilkapis Nr. 2 buvo šalia pilkapio Nr. 1 iš P pusės. Sampilas vos besiskyrė nuo aplinkos. Jis turėjo vieną 7 m diametro, vienos eilės ir vieno aukšto akmenų vainiką. Pilkapio išlikę tik P ir Š pakraščiai, o visa vidurinė dalis ligi 0,9 m gilumo perkasta anksčiau. Kapų išlikusioje dalyje nerasta. Pilkapio pagrinde, pirminės velėnos horizonte, rastas 2,4 cm ilgio titnago skaldinėlis ir akmens nuoskalų. Duomenų pilkapio chronologijai trūksta. Manoma, kad jis supiltas II a.pr.m.e.

Prie šio pilkapio R ir P pakraščių pastebėti dar dviejų pilkapių pėdsakai. Juos reikėtų registruoti ir saugoti.

Vytautas Kazakevičius

VISĖTIŠKIŲ PILKAPYNAS

Visėtiškių pilkapynas yra Anykščių raj., Svėdasų apyl., 5 km į V nuo Svėdasų ir 1 km į Š nuo plento Utena-Kupiškis, dešiniajame Jaros krante. Pilkapiai apardyti, iškasinėti duobėmis, apaugę medžiais, kurių šaknys išjudino iš pirminės vietos mirusiųjų kaulus ir įkapes.

1986 ir 1987 m. MA II tęsė pilkapyno kasinėjimus, pradėtus 1985 m. (žr. ATL 1984 ir 1985 metais. - V., 1986. - P. 56-57). Per pastaruosius du sezonus ištirti 8 pilkapiai: 1986 m. Nr. 10, 14, 15 ir 1987 m. - Nr. 5, 7, 9, 12, 13. Trys iš jų be akmenų vainikų (Nr. 5, 7, 15); du ir be kapų, kiti su akmenų vainikais ir kapais. Tik pilkapyje Nr. 7 rastas sudeginto mirusiojo kapas. Visi mirusieji palaidoti sampile iškastose duobėse, įvairiame gylyje.

Pilkapis Nr. 9 yra V pilkapyno dalyje, R vieškelio į Jotkonis pusėje. Jis 10 m skersmens ir 0,5 aukščio. Sampilo paviršiuje matyti keleto akmenų viršūnės. ŠR pilkapio pusė suardyta 2,5x2 m dydžio ir 0,9 m gylio duobės, o centre matyti antros, jau užslinkusios duobės žymės. Sampile, 15-30 cm gylyje, aptikti 4 kapai. Mirusiųjų griaučiai sunykę, išliko tik jų fragmentai. Jie laidoti aukštielninki, galvomis į Š, ŠV, PV ir PR. Įkapės negausios: kapuose Nr. 1 ir 2 rasta po vieną tuščiavidurę smailėjančiais galais apyrankę, kape Nr. 4 - peilio dalis, o kape Nr. 3 įkapių visai nebuvo. Rasta atsitiktinių dirbinių: apyrankė platėjančiais plokščiais galais, įtveriamasis ietigalis lauro lapo formos plunksna, žalvarinių įvijų, tūtelių, brūkšniuotos keramikos puodų šukių.

Akmenų vainikas apardytas aukščiau minėtų duobių. Akmenys įvairaus dydžio, nuo 17x13x9 iki 50x40x30 cm, paskleisti po visą sampilą. Vainiko skersmuo iš vidinės pusės apie 5 m.

Pilkapis Nr. 10 yra taip pat V pilkapyno dalyje, 10 m į PR nuo pilkapio Nr. 9. Jis 13 m skersmens ir 0,5 m aukščio. Sampilo viršuje buvo iškasta 2x3 m dydžio duobė, kuri jau beveik užslinkusi, matyti vieno didelio akmens viršūnė. 10-30 cm gylyje rasta 13 kapų. Mirusieji palaidoti stačiakampėse apvaliais kampais, 115x60 - 250x90 cm dydžio duobėse, aukštielninki, atgręžti galvomis į įvairias pasaulio šalis. Vyrauja ŠR (k. Nr. 1, 2, 6) ir ŠV (k. Nr. 3, 7, 9) kryptis. Kapuose Nr. 4 ir 8 mirusieji palaidoti galvomis PR kryptimi. Likusieji laidoti galvomis į PV, Š ir R.

Šio pilkapio kapuose gausiau įkapių. 8 kapuose rastos įvijinės, juostinės stačiakampio ir profiliuoto skersinio pjūvio apyrankės, pasaginės segės cilindriniais (k. Nr. 9, 19), keturkampiais (k. Nr. 6, 9) galais. Moterų kapuose buvo žalvarinių įvijinių dvigubo kūgio formos karolių (k. Nr. 11, 12), varpelio formos kabutis (k. Nr. 4), įvijinių ir išplota vidurine įvija žiedų (k. Nr. 4-6), lazdelinis smeigtukas, apvyniotas žalvarine vielute (k. Nr. 9). Vyrų kapuose rastas ietigalis lauro lapo formos plunksna (k. Nr. 2), plačiagalis kovos peilis (k. Nr. 5) ir kt. Iš atsitiktinių dirbinių minėtini įtveriamasis ietigalis su dviem užbarzdom, "kario" apyrankė, 2 žalvariniai varpeliai, molinio verpstuko 2 pusės ir kt.

Akmenų vainikas iš dalies apardytas, akmenys išbarstyti po visą sampilą. Sveikesnis jis Š pusėje. Krautas viena eile iš stambių ir vidutinio dydžio akmenų (iki 130x80x60 cm). Stambiausi akmenys sudėti R ir V vainiko dalyje. Vainiko skersmuo iš vidinės pusės 5 m. Jo plotis 60-90 cm.

Pilkapis Nr. 12 yra V pilkapyno dalyje, 20 m į V nuo pilkapių Nr. 10 ir 11. Jis 12 m skersmens ir 0,8 m aukščio, gerai išlikęs. Paviršiuje matyti pavieniai vainiko akmenys. V ir PR sampilo pakraščiuose pastebimos pailgos duobės (V dalyje 6x1, PR - 5x1 m dydžio).

10-40 cm gylyje rasti 8 kapai. Mirusieji laidoti aukštielninki, paguldyti galvomis į ŠR (k. Nr. 2, 3), V (k. Nr. 1, 6) ir ŠV (k. Nr. 4). Kapo Nr. 7 kryptis neaiški.

Įkapėmis išsiskiria kapas Nr. 5. Jame rastas apgalvis ir apvara iš 42 žalvarinių įvijų ir 24 tūtelių, 4 apyrankės stačiakampio skersinio pjūvio, yla ir lazdelinis smeigtukas. Kituose kapuose aptikta apyrankių (k. Nr. 7), krūtinės papuošalas iš 3 varpelių ir 2 tūtelių su įvija tarp jų (k. Nr. 3). Beveik kiekviename kape buvo įvijų ir tūtelių nuo drabužių puošimo ar apgalvių likučių. Pvz., kape Nr. 4 rastos 33 tūtelės su siūlais viduje. Kapuose Nr. 3 ir 8 aptikti įvijiniai žiedai, kape Nr. 8 - varpelis. Įka-

pių nebuvo kapuose Nr. 2 ir 6. Iš atsitiktinių radinių minėtini: storagalė apyrankė, vytinių antkaklių su 3 kūgeliais gale fragmentai, kalavijo rankenos skersinuko dalis, plačiagalis kovos peilis, pasaginė segė daugiakampėmis galvutėmis, keramikos brūkšniuotu paviršiumi šukės.

PV pilkapio pakraštyje esančioje duobėje aptikti 2 siauraašmeniai pentiniai kirviai be kotų, atgręžti pentimis vienas į kitą. Šiuos kirvius reikėtų laikyti lobiu.

Pilkapio Nr. 12 akmenų vainikas taip pat gerokai apardytas, sukrautas iš stambių iki 80x55x65 cm dydžio akmenų. Savo vietose išlikę tik stambieji. Pagal juos akmenų vainiko skersmuo iš vidinės pusės 5 m. Mažesni akmenys, buvę tarp stambiųjų, išblaškyti po sampilą.

Pilkapis Nr. 13 yra PV pilkapyno dalyje. Jis 16 m skersmens ir 0,8 m aukščio, paviršiuje matyti 5 stambių akmenų viršūnės. PV sampilo dalis suardyta 5x4 m dydžio duobės. Š-ŠV ir ŠR pilkapio pakraščiuose pastebimos dvi 5x2,5 ir 4x2 m dydžio pailgos duobės.

10-60 cm gylyje aptikta 12 kapų. Mirusieji laidoti aukštielninki, atgręžti galvomis į įvairias pasaulio šalis. Vyrauja PR (k. Nr. 1, 6, 9, 11), V (k. Nr. 3, 5, 12), PV (k. Nr. 7, 8) kryptys. Įkapėmis šio pilkapio kapai beveik nesiskiria nuo aukščiau aprašytų. Rasta tuščiavidurių smailėjančiais galais apyrankių (k. Nr. 7), storagalė (k. Nr. 9), "kario" (k. Nr. 6), stačiakampio skersinio pjūvio (k. Nr. 3), smeigtukas ramentine galvute (k. Nr. 2), pasaginė segė keturkampėmis galvutėmis (k. Nr. 6), juostinis ietigalis (k. Nr. 6), siauraašmenis pentinis kirvis (k. Nr. 10) ir kt. Kiek gausesnis įkapėmis kapas Nr. 12, kuriame buvo antkaklė plokščiais užkeistais galais, ant sukryžiuotų per riešus ir padėtų pasmakrėje rankų užmautos 4 apyrankės, ant dešinės rankos piršto rastas žiedas išplota vidurine įvija, o kaklo srityje aptiktas vėrinys iš 17 žalvarinių įvijų. Iš atsitiktinių radinių minėtinos juostinės, storagalės

ir tuščiavidurės smailėjančiais galais apyrankės, ar kaklės plokščiais užkeistais galais dalys, smeigtukas ramentine galvute, emalio karoliai ir kt.

Akmenų vainikas krautas iš įvairaus dydžio akmenų, apardytas. Jis ovalo formos, 4,8x6,4 m dydžio.

Pilkapis Nr. 14 yra P grupės dalyje. Jis 10 m skersmens ir 0,6 m aukščio. Paviršiuje matyti kelet akmenų viršūnės. ŠV sampilo dalyje yra užslinkusios 2x2 m dydžio duobės žymės.

10-60 cm gylyje aptikti 6 kapai. Mirusieji laidoti aukštielninki, atgręžti galvomis į ŠV (k. Nr. 1, 5, 6) ŠR (k. Nr. 2, 3). Kapo Nr. 4 kryptis neaiški.

Įkapės negausios: įvijiniai žiedai (k. Nr. 1, 2), įvijos, tūtelės, ylos ar smeigtuko dalis. Tarp atsitiktinių dirbinių yra antkaklių plokščiais užkeistais galais ir tordiruotu lankeliu keturkampiais galais dalys storagalių, tuščiavidurių smailėjančiais galais apyrankių, juostinis žiedas ir kt.

Akmenų vainikas krautas iš smulkių ir vidutinio dydžio akmenų, įterpiant tarp jų ir stambių, iki 75x60x40 cm dydžio. Geriausiai išlikęs vainikas yra V dalyje. Jo skersmuo iš vidinės pusės - 5,5 m.

Pilkapiai Nr. 5, 7, 15 yra R ir PR grupės dalyje. Jie 10 (Nr. 5, 7) ir 18 m skersmens bei 0,7, 0,6, 1,2 m aukščio. Šie sampilai be akmenų vainikų ir be griautinių kapų. Vienintelis degintinis kapas aptiktas pilkapyje Nr. 7. Į 60x60 cm dydžio ir 0,2 m gylio duobutę suberti iš laužo švariai išrinkti kaulai. Įkapių tarp jų nebuvo.

Sampiluose daug atsitiktinių radinių, tačiau jie su kapais nesiedintini. Tai virvelinės keramikos puodų šukės, titnago skeltės, 3 titnaginiai strėlių antgaliai (pilkapis Nr. 15), brūkšniuotu ir lygiu paviršiumi puodų šukės. Iš metalinių daiktų pilkapyje Nr. 15 rastas peiliukas, pilkapyje Nr. 7 - žalvarinis kvadratinio skersinio pjūvio strypelis.

Chronologija ir etninė priklausomybė. Visėtiškių pilkapyno medžiaga nevienalaikė. Iš atsitiktinai rastų žalvarinių storagalių apyrankių, apgalvių iš pilka-

pių Nr. 13 (kapo Nr. 7) ir Nr. 12 (kapo Nr. 5) galima spręsti, kad pilkapiai pilti pradėti m.e. I tūkstantmečio viduryje. Tačiau šio laikotarpio kapai negausūs ir smarkiai apdardyti laidojant vėliau mirusius. Kiek daugiau aptikta VI-VIII a. kapų. Juose rastos apyrankės: tuščiavidurės smailėjančiais galais, įvijinės, juostinės nežymiai platėjančiais galais, žalvariniai smeigtukai ramentinėmis galvutėmis, ietigaliai - įmovinis ir įtveriamieji lauro lapo formos plunksnomis, įtveriamasis su dviem užbarzdomis, platieji kovos peiliai-kalavijai ir kt. IX-XII a. kapams būdingos antkaklės plokščiais užkeistais galais, tordiruotos keturkampiais galais, vytinės su 3 kūgeliais galuose fragmentai, "kario" apyrankės, juostinis ietigalis ir kt. dirbiniai. Degintinio kapo chronologija neaiški.

Taigi Visėtiškių pilkapyne laidota nuo V iki XII a.

Mirusiųjų laidojimas jų nedeginant ir iš dalies įkapės skiria Visėtiškių pilkapyną nuo Rytų Lietuvos pilkapių. Toks laidojimas būdingas sėliams ir latgaliams. Tačiau pastarieji mirusius daugiau laidojo ne pilkapiuose, o plokštiniuose kapinynuose.

Visėtiškių pilkapynas savo įranga ir laidojimo tradicijomis yra artimas Latvijos TSR Jekabpilio rajono Bokių kapinynui ir skirtinas sėliams.

Mykolas Michelbertas

TYRINĖJIMAI PARAGAUDŽIO PILKAPYNE

Vilniaus V. Kapsuko universiteto Lietuvos TSR istorijos katedros archeologinė ekspedicija tęsė Paragaudžio pilkapyno Kvėdarnos apylinkėje tyrinėjimus, pradėtus 1982 m. (žr. ATL 1982 ir 1983 metais. - V., 1984. - P. 58-60, ATL 1984 ir 1985 metais. - V., 1986. - P. 61-63). 1986 ir 1987 m. ištirta dar 11 pilkapių, esančių įvairiose pilkapyno dalyse.